

A közös érdekek felismerése, az ellenségeskedések feloldása

Beszélgetés Glatz Ferenc Herder-díjas történésszel, akadémikussal

Az elmúlt hónapban megalakult a szerb–magyar megbékélés akadémiai bizottsága. 2010. december 15-én elfogadták az alapelveket, január 6-án összeállt a magyar kutatási program, s elküldtek Belgrádba, a szerb akadémiának. A szerb bizottsági elnök V. Stanovčić akadémikus, a magyar pedig a programot javasló Glatz Ferenc (1941), az MTA volt elnöke (1996–2002), Akit már 1989-90-ben mint minisztert ismertek meg a térségben, mint a szovjet kultúrpolitikai rendszer leépítőjét, majd a közép-európai kisebbségi magatartási kódex (1992) kidolgozóját, aki éppen a kisebbségi kérdés történetének, a kisebbségpolitikai alapelveknek a kidolgozójaként kapott nemzetközi Herder-díjat (1997). Több nemzetközi kitüntetés – többek között a Német Szövetségi Köztársaság legmagasabb állami kitüntetésének (2004) – a birtokosa. A Professzor urat most korunk változásairól, a szerb–magyar megbékélésről – amelyet személyes, családi ügynek is tart – kérdeztük.

** Az elmúlt két évtized közép-európai átalakulásai sok esetben fájdalmat és csalódást hoztak; a társadalmi, szociális és politikai változások nem mindig úgy történtek, ahogy a nagy tömegek szeretnék volna. Hogyan tekint a Professzor úr erre a két évtizedre, miben látja a térség igazi gondját?*

– A térség népessége, az Adria és a Balkán közötti térségben élő emberek 1990 után megismerték a politikai szabadságot, szabadon választhatták meg elöljáróikat, maguk választhatták meg – legalábbis így gondolták – politikai rendszerüket, és megismerték a piacgazdaságot. A térségből visszahúzódtott a Szovjetunió, helyére benyomult az euroatlanti katonai szövetség, s az ő érdekeik – gazdasági-katonai világpolitikai érdekeik – lettek a meghatározóak. Az állami és közösségi tulajdon vezérelte gazdálkodás helyett a szabad piacgazdaság szabályai lettek uralkodóvá az élelmiszer- és ipari termelésben, üzemszervezésben. Az emberek terveket szőttek, egyéni-családi szinten és közösségi szinten, nemzeti, állami keretekben egyaránt. És ezekről az immáron szabadon választott politikusok vezetésével szavaztak, demokratikus rendszerekhez illő módon. Politikusnak természetesen azokat választották meg az emberek, akik szépeket mondtak, ígértek nekik. Az emberek hajlamosak arra, hogy a tervekbe álmaikat szőjék bele. És ebben nincs semmi rossz. Csakhogy. Az emberek nem szívesen hallgatták azokat a politikusokat és értelmiségieket, akik figyelmeztettek: csatlakozásunk a világkapitalizmushoz nem azt jelenti, hogy részeseidünk egy világméretű segélyprogramban, hanem egy kegyetlen versenyről van szó. Az itt élő, évszázadok alatt a nyugati termelési kultúrától lemaradt munkásoknak, tisztviselőknél még évről a másikra a legfejlettebb országok iparosaival, üzemeivel kellett versenyre kelniük. Azok az egyének, akiknek munkaereje ezen a világpiacon versenyképes volt – tudtak idegen nyelvet, elsajátították a legmodernebb termelészervezést, viselkedéskultúrát –, azoknak örömet hozott a politikai-gazdasági rend-

szerváltás, azok viszont, akik kiszorultak a piacról, a Baltikumtól az Adriáig, bánatosan, keserűen gondolnak vissza az elmúlt két évtizedre. Az emberek azt hitték, hogy lehet úgy élni, mint a Nyugaton, s úgy dolgozni, mint a Keleten. Hát, most 20 év után szembesülünk a valósággal: ez nem megy. És még valami. Az euroatlanti, tehát nyugat-európai és amerikai- ausztrál kapitalizmus világtrendje, a szociális jóléti állam rendje, 1990-ben, amikor mi úgymond csatlakoztunk hozzá, a virágkorát élte: állampolgári jogon szociális-kulturális ellátás, közegészségügyi gondozás, növekvő személyi fogyasztás, bőség, mind az élelem, mind az iparcikkek piacán, a kirakatokban. Most, 2008 és 2010 között viszont gazdasági válság söpört végig új hazánkon, a nyugati kapitalizmuson. Az a rendszer, amelyhez mi csatlakoztunk 1990-ben, éppen most éli a válságát. És a gyengék, az újak, azaz mi, közép-kelet-európai népek, mindezt fokozottan megszenvedjük. Kiderül, hogy az 1960-as években kiépített szociális piacgazdaság jóléti rendszere nem finanszírozható tovább. Kutatjuk, miért ez a válság. Azért, mert a Föld energia-tartalékai kifogyással fenyegetnek, az üzemanyagárak – köztük a gáz, az olajtermékek árai – az egekbe szöktek, és ez érezhető a közszükségleti cikkek, a kenyér, az iparcikkek árán. Tehát érzi ennek hatását a mindennapi ember. Azért, mert a nyugati társadalmakban hirtelen megnőtt az emberek életkora, azoké, akik már nem termelnek, de igen magas nyugdíjat húznak, a jóléti társadalomban járó egészségügyi-jóléti szolgáltatások fedezetét természetesen már nem keresik meg. Azért, mert a technikai haladás, mindenekelőtt az informatika segítségével új termelészervezési technikák nyomulnak előtérbe, amelyek sokkal kevesebb munkaerővel működtetik a termelést, igazgatást, és megjelenik a munkanélküliség – amely nemcsak anyagi, hanem lelki nyomorba is dönt. És a gyengék, a világvásárra fel nem készült emberek kiszorulnak a munka világából. A legjobb szándékuk ellenére is. Vagy a világpiacon bekövetkezett erőviszonyok megváltozása okozza a világválságot? Vagy Kína benyomulása, a világszegénység, az Európán kívüli térségek éhező milliárdjainak megjelenése a világpiacon? Vitakoznak a tudomány világában ezen korerőrökről. De vannak, akik azt mondják: a gazdasági világválság sajátos része – éppen Európában – a közép-kelet-európai térség benyomulása az európai integrációba. Az Európai Uniót például azok az államok teszik tönkre – így Görögország, Portugália, no és most már lehet, hogy mi, közép-európaiak is –, amelyek nem termelik meg az általunk élvezett közellátás fedezetét. A térség igazi gondját tehát abban látom, hogy lassabban halad előre a népesség a modernizáció útján, mint gondoltuk. Az a jó politika, amelyik a lakosságot művelődésre, tanulásra, egyéni fejlesztésre ösztönzi, és mindehhez intézményes kereteket, iskolákat, szakmai továbbképzést, idegen nyelvtudáshoz programokat biztosít. És amelyik képes okos helyi munkahelyteremtési akciókat szervezni, felismeri, mit kínál a világpiacon a helyi térség adottsága. Figyelj arra, hogy a világpiacon felérté-

kelődjék Közép-Kelet-Európa, mert a Fekete-tengeri Európa-program fontos része lehet a térség, ide tolnak a világkereskedelem útjai, s figyelj arra, hogy a térség élelemtermelési adottságait állami fejlesztési politikákkal segítse, hogy csatlakozni lehessen a fejlett modern ágazati iparágakhoz, figyelj arra, hogy szigorú közbiztonsági szabályokat hozzanak és tartassanak be, mert ahol nincs közbiztonság, oda nem megy a beruházó, és így tovább és így tovább... Nehéz dolga van tehát az okos politikának: részben az elkeseredettek követeléseit meg kell jeleníteni a programjában, mert joggal várja el ezt a lakosság, a sikeres csoportokat segíteni kell a világpiaci érvényesülésben, és bizony, ha szükséges népszerűtlen intézkedésekkel ösztönözni kell a hírhedt ún. keleti lustaság elfelejtésére, ezzel szemben az iparkodás, a takarékoság megbecsülésére.

** A XX. század sérelmei a mai napig elevenen élnek a magyar társadalomban, mindez részben a politikai közbeszéd témája napjainkban is. Meglátása szerint mikor és hogyan tudunk pontot tenni az 1919 és 1989 közötti időszakra?*

– A történelem – legalábbis egyelőre így tűnik – végtelen. Az 1919-ben kialakított kisállami rendszer a térség népei egy részének emelkedést hozott: anyanyelvi szinten művelődhettek a volt kis nemzetek gyermekei, ami szociális emelkedést jelentett. Ugyanakkor hanyatlást hozott a korábbi államrendszer államnemzetei – a magyarság, a némettség – részére. Ezt nehezen éljük meg mi magyarok. Igazodnunk kell a világrendekhez, és leleménnyel megtalálni helyünket. Ezen fáradozunk, amikor új megbékélést hirdetünk a Kárpát-medence népeivel. A térség egésze ugyanis 1919 után a világfejlődés szintéhez képest hátrább áll, mint állott 1918 előtt. És hátrább áll a nemzeti kollektívákkal való bánásmód tekintetében. A számtalan kisállami határok, pénzrendszerek, nemzetállami központok kifejlődése – nemzetállam-központú út- és településfejlesztés – mind-mind 1919 után tört a térségre, és ez a fejlődés széttagolta a térséget mint piacot, akkor, amikor a világban a nagytérségi igazgatási egységek törtek előre. A modern gépipar – mind az élelem-, mind az iparcikktermelésben –, a sorozattermékek határokat átvelő piacokat kívánják. 1918 előtt sokan azt mondták, hogy a térség a nemzeti nyomorúságok otthona, most meg félok, hogy azt mondják, a szociális válságok térsége lesz. No, és joggal éri sok kritika térségünk politikusait, értelmiségijeit azért is, mert nem tudja a nemzeti konfliktusokat sem kezelni. Szerintem is a térség nagy átfogó gazdasági programjait, az EU kiterjesztése kínálta lehetőségeket azért nem ismerjük fel, mert el vagyunk foglalva a nemzeti-etnikai feszültségekkel. Fel kell oldani a történelmi ellenségeskedések miatt bennünk élő egymás iránti bizalmatlanságot, be kell vallanunk történelmünket, tisztázni kell akár veszekedések árán is. És meg kell adni a nemzeti kisebbségeknek a kulturális autonómia különféle formáit, mert ez a békétlenség másik alapja volt és maradt a 19. század óta máig. Az 1919 utáni nemzetállami rendszerek politikai modelljei nem követhetőek a térségben. Sajnos mind a politikai, mind az értelmiségi középosztály a nemzetállami eszméken nevelkedett. Tessék tudomásul venni: először 200 éve a térségben élő népeknek több a közös érdekük, mint az ellenérdekeltségük. Ennek tudatosítását szolgálja az általunk kezdeményezett Kárpát-medencei, ún. Megbékélés-program. Kezdtük a szlovák–román–osztrák–magyar közös történelem kényes kérdéseinek tisztázását 2007-ben, kezdtük az új Kárpát-medencei kisebbségpolitikai alapelvek kidolgozását – a legnagyobb szlovákiai, romániai, szerbiai magyar politikai pártok vezetőinek részvételével. És most folytatjuk a szerb–magyar történelmi megbékélés programjával. Akadémiai vegyes bizottságot alakítottunk, higgye el, valami egészen különösen értelmes, európai szintű alapelveket fogadtunk el 2010. december 15-én.

** Sön mint a szerb–magyar akadémiai vegyes bizottság magyar elnöke mit tart kezdetben a legfontosabbnak?*

– Kölcsönös érdekelismerés, kölcsönös nyitottság, kölcsönös méltányosság, kölcsönös belátás, tudományos alaposság. És megnyerni a programhoz az értelmiséget, a politikusokat, elnyerni az emberek bizalmát. Mind a magyarokét, mind a szerbekét. A többről, majd ha lesznek eredményeink...

DÉVAVÁRI Zoltán